

לבנינה של הערה

שיחות שנמסרו בבית המדרש על ידי ראש הישיבה הרב ברוך וידר שליט"א

שיחה תלח

כד באלול תשפ"ב
פרשת "ניצבים"

”מי יעלה בְּהַר ה'”

לימוד ב'אורות התשובה' (ג)

כידוע מבאר כי “הראשונות על ידי שהיו בתשואות וקולות וקהלה, שלטה בהן עין רעה”. לעומת זאת, הלוחות השניות ניתנו בצנעה ועל כן נתקיימו בידם. ללמדך כי “אין לך מידה יפה מן הצניעות”⁵. נציע רובד נוסף ועמוק בדברים, בסייעתא דשמיא.

”וְאַנְכִי עֲמַדְתִּי בְּהַר כְּיָמִים
הָרִאשֹׁנִים”

ב'ילקוט שמעוני' בפרשת כי תשא⁶ מוסיפים חז"ל ומתארים את אשר התרחש באותו הזמן: “ארבעים יום שעלה משה למרום להביא תורה לישראל, היו ישראל נוהגין כל אותן הימים צום ותענית”. כבר סיפרנו שזכיתי להכיר, אף בדור הזה, יהודים שצמים ארבעים יום בתקופה זו. “ויום אחרון שבכולן גזרו תענית ולנו בתענית” – ב' בתשרי, הוא יום כיפור, החלו בתענית מהערב. “למחר הסכימו ועלו לפני הר סיני, והיו בוכים לקראת משה ומשה בוכה לקראתם עד שעלתה בכייתם לפני הקדוש ברוך הוא. באותה שעה

”פָּסַל לָךְ שְׁנֵי לַחַת אֲבָנִים כְּרִאשֹׁנִים”

ביום ו' בסיוון עמד עם ישראל כולו ושמע את הדברות מפי הגבורה¹ – “פָּנִים בְּפָנִים דָּבַר ה' עִמָּכֶם בְּהַר מְתוֹךְ הָאֵשׁ”². למרות זאת, מעשה שטן הצליח וכעבור רק ארבעים יום מחתונתם של עם ישראל והקב"ה, כבר הגיע המצב של “עלובה כלה מזנה בתוך חופתה”, כפי שמכנה אותו הגמרא³. לא עברו אלא ארבעים ימים וכבר השטן הצליח לבלבל את עם ישראל ולהביאו לידי החטא הנורא, חטא העגל. בראש חודש אלול, משה רבנו עלה פעם נוספת⁴ לארבעים יום אחרונים בהר סיני. בתום ארבעים הימים הללו זכה עם ישראל ללוחות השניות שהתקיימו בידם ובידינו. מדוע כעת השטן לא הצליח במשימתו? מה השתנה בין הלוחות הראשונים לשניים? זוהי קושייה עצומה. רש"י

¹ ישנה מחלוקת ראשונים כמה דברות שמעו ישראל ישירות מהקב"ה (עיין במפרשים על שמות, פרק כ, פסוק א'ך).

² דברים, פרק ה, פסוק ד

³ שבת, דף פח, עמוד ב

⁴ ישנה מחלוקת ראשונים האם זוהי הפעם השנייה בה עלה להר סיני או השלישית (עיין במפרשים על שמות, פרק לד, פסוק כח).

⁵ למורנו הרב הדרי זצ"ל הייתה שיחה מופלאה על כך.
⁶ לאחר רמז שצא

של בירור סוגיות להלכה, הפסקות של הסוגיות במילי דאגדתא? הסביר ה'חזון איש' שהגמרא נכתבה כך במטרה שהדברים יהיו בלולים בדברי אגדה ויראת שמיים בתוך הסוגיות הנלמדות.

”את זה לעמת זה עשה האלקים”

הרב זצ”ל בפרק י”ד מספר ‘אורות התשובה’, העוסק ב”נתיבות התשובה הפרטיים” אומר דבר מופלא בנושא זה¹²: **”אפילו אם רואה אדם, שעם מה שנתעורר בלבו להחזיק בדרך ישרה ולהתגבר יותר בעבודת ה' יתברך”** - למשל: בחור המגיע מתוך מגמה לבנות בקרבו קומה רוחנית גבוהה יותר או יהודי המעוניין להתעלות רוחנית ולהקדם בעבודת ה' בחודש אלול - **”מתגבר בו היצר הרע יותר ומפילו לתאוות ושפלות”**. לעיתים חש אדם שדווקא כאשר הוא שואף להתעלות מחל היצר להתגרות בו, וכתוצאה מכך נוצר בקרבו תסכול והדבר עלול לשבור את כוחות הרצון שלו.

אני סבור שנרמז פה עניין נוסף - כאשר האדם עולה אף היצר הרע עולה עימו. האדם עולה עוד - גם יצר הרע עולה מתעלה עוד. ייתכן שהוא נהיה יותר מתוחכם ויותר מעודן, אולי הוא כבר לא גס כפי שהוא היה בהיותו במדרגה נמוכה וכעת הוא משדל רק לנסיגות דקים יותר, אך הוא בהחלט קיים. כך קובעת הגמרא בשלהי סוכה¹³: **”כל הגדול מחבירו יצרו גדול הימנו”**. מאחר והאדם שואף להתעלות הרי שעל יצר הרע שלו להיות מותאם לכך, שהלוא על הבחירה החופשית להימשך. על כן עשה הקב”ה את זה לעומת זה. אם די היה לאדם לבחור פעם אחת בטוב, ולאחריה היצר היה מתבטל, הרי שכולם היו צדיקים בהחלטה אחת. עולם שכזה היה חסר את האתגר שבו. לכן עשה הקב”ה שככל שאדם מנסה להתגבר מתעוררים כנגדו מאבקים נוספים¹⁴.

לפיכך אומר הרב זצ”ל: **”מכל מקום לא יתחרט כלל על התגברותו”**. לא יחוש שבגלל הנסיגות המחודשים הרי שכל עמלו היה לשוא וללא תועלת. אדרבה, **”ויוסיף גבורה על גבורתו”** - מעתה עליו לשמוח, שהלוא הדבר

נתגלגלו רחמיו של הקדוש ברוך הוא וקבל אותם בתשובה, ובישרה אותם רוח הקדש בשורה טובה מלפניו, אמר להם: **בני, נשבעתי בכסא הכבוד שלי שתהא לכם בכייה זו בכיית שמחה, ויהא לכם יום כפרה וסליחה לכם ולבני בניכם עד סוף כל הדורות”**.

מתוך דברי המדרש הנפלאים הללו מתבאר מה היה חסר בלוחות הראשונים שבגינו הצליח השטן לבלבל את ישראל. כידוע, **”הוא שטן, הוא יצר הרע, הוא מלאך המוות”**⁷. הלוחות הראשונים היו בבחינת **”חרות על הלקח”**⁸ - **”חירות ממלאך המוות”**⁹ ועל ידם בטלה מיתה מן העולם, מעין המציאות בגן עדן. כיצד, אם כן, נפלו ישראל בחטא העגל? ייתכן שהתשובה נעוצה בכך שלוחות אלו ניתנו במתנת חנם מבלי עבודה רוחנית¹⁰. מסתימת דברי חז”ל נראה שלאחר המעמד נורא ההוד שהתרחש בהר סיני לא עשו ישראל מאומה. לעומת זאת, מגלים לנו חז”ל שבארבעים הימים של הלוחות האחרונים הם צמו והתענו. כנראה שהכוונה היא שבמשך ארבעים הימים רק חלק צמו, וביום האחרון צמו כולם (מעין המדרש על המלך שהגיע לבקר במדינה ויצאו לקראתו קבוצות קבוצות מבני העיר¹¹).

בניין רוחני משמעותי ובר-קיימא מצריך עמל מתמיד. מקובל בשם ה'חזון איש' שלולא שיתחזק אדם בכל יום ביראת שמיים עלול הוא לטבוע בנסיגות הזמן. כך שאל ה'חזון איש': מדוע מצוי בגמרא, שהיא לכאורה רק ספר

⁷ בבא בתרא, דף טז, עמוד א

⁸ שמות, פרק לב, פסוק טז

⁹ שמות רבה, פרשה נא, אות ז: ”מהו חרות? ר' יהודה ור' ירמיה ורבנן - ר' יהודה אומר: אל תקרי 'חרות' אלא חירות מן גליות. ר' נחמיה אומר: חירות ממלאך המוות. ורבתינו אומרים: חירות מן היסורין. א”ר אלעזר בנו של ר' יוסי הגלילי: אם יבא מלאך המוות ויאמר לפני הקדוש ברוך הוא: על חנם בראתני בעולם! הוא אומר: על כל אומה שבעולם השלטתי אותך, חוץ מאומה זו שנתתי לה חירות, הוי: 'חרות על הלוחות'”.

¹⁰ ראה כעין זה בשפת אמת, כי תשא, שנת תרל”ט, ד”ה ברש”י: ”שאם בלי ספק גדלה קדושת עוה”ב ביתר שאת אך יש חן לפניו ית' בעבודת האדם בעוה”ז יותר. וכמו כן הצניעות הוטב בעיני הבורא ית' אם כי היא למטה ממדריגות לוחות ראשונות. והוא כיתרון הבעל תשובה על צדיק גמור”.

¹¹ עיין קהלת רבה, פרשה ט, אות א [ז] לך: ”ר' מונא דישאב ור' יהושע דסכנין בשם רבי לוי פתר קרייא בראש השנה וביום הכפורים: משל למדינה שהיתה חייבת ליפסין למלך. שלח המלך גבאי טימיון לגבותה. ברחוק עשרה מילין יצאו גדולי המדינה וקלסוהו והתיר להם שליש, ברחוק חמשה מילין יצאו הבינונים וקלסוהו והתיר להם שליש, כשקרבו יצאו לקראתו אנשים ונשים וטף וקלסוהו ומחל להם את הכל. אמר לון מה דאזל אזל מן הכא ולהלן הוא חושבנא. כך ערב ראש השנה גדולי הדור מתענין הקדוש ברוך הוא מתיר להם שליש מעונותיהם... ואותן הימים שבין ראש השנה ליום הכפורים היחידים מתענין והקב”ה מתיר להם עוד שליש מעונותיהם, וביום הכפורים מתענין כולן והקב”ה מתיר להם עוד שליש מעונותיהן. עד שמתענין אנשים ונשים וטף מוחל להם הקדוש ברוך הוא את הכל, ואומר מה דאזל אזל מן הכא ולהלן הוא חושבנא”.

¹² אות יט

¹³ דף נב. עמוד א

¹⁴ עיין מכתב מאליו, חלק ב, עמוד רלה: ”והטעם פשוט כי אם יגדל יצרו הלא תתבטל אצלו הבחירה, ומשום הכי שם הקב”ה חוק בבריאה שמשקל הבחירה לא יתבטל אצל האדם לעולם, ובכל פעם שיזכה ליתרון אור מיד גם צד ההסתר עולה כנגדו זה לעומת זה”.

אליה בעל כורחנו ואלי אף בבחירתנו. בימים אלו התקיים בישיבה ערב של קדושה, ערב של שירה והתרוממות נפש פנימית, כהכנה לראש השנה. אמנם, כאשר המילים של ”חמול על מעשיך” נאמרות בראש השנה הן פועלות ויוצרות מציאות¹⁷, מה שאין כן בערב הכנה שכזה. נמסר לי שלמעלה מאלף צופים השתתפו עימנו מרחוק בערב מופלא זה. מאידך, מצויים רבים היכולים לשמוע מוסיקה ומוצרי תרבות נוספים השאובים מעולם ערכים המנוגד בתכלית לתרבות של קדושה. הם עלולים לשיר או לשמוע שירים ותכנים נוראיים, המופקים על ידי אנשים שהם הפוכים לגמרי מתלמיד חכם עובד ה'.

הגן היקר, הרב הלל פלאי, משמש במשך היום כר”מ בישיבה ובערבים מנגן ומרומם אנשים בשירתו. כלתו נפגעה בתאונה שאירעה לאחרונה על ידי אוטובוס שהתדרדר ללא נהג. הוא אמר לי על כך כאשר נפגשנו: ”איזו מין תאונה היא זו מאוטובוס ללא נהג? אלא שהקב”ה בעצמו היה הנהג באוטובוס הזה!” איזו מדריגת אמונה גבוהה! אלו הם אנשים איכותיים שראוי לשמוע מהם שירה! כאשר הם שרים הקדושה שבהם מתפרצת החוצה, נוגעת בנפשנו ומשפיעה עלינו. מאידך גיסא, ברור שכאשר אדם שומע שירים מזמר המושחת בחייו הפרטיים אף שירה זו נוגעת בנפשו ופוגעת בה¹⁸. החולק על כך אינו מכיר את טיבה של נפש האדם. הנפש שבנו היא דבר עדין המושפעת מדברים רבים¹⁹. אכן ניתן לדון לכף זכות

מעיד שבעת הוא במדרגה יותר גדולה. בפני חייל פשוט עומדים נסיונות פשוטים המתאימים לו, וכאשר הוא יתקדם ויהפך לקצין או למפקד יעמדו בפניו אתגרים ונסיונות מורכבים, מפותלים וסבוכים הרבה יותר¹⁵.

ממשיך הרב ואומר חידוש גדול מאוד: **”ועל המכשולים שאירעו לו בדרך עליו ישוב בתשובה, וידע שכל זה כלול בכלל טעה בדבר מצוה דפטור מחטאת, ולא ירא כלל כי אם יראה קדושה ותשובה יקח מכל דבר”**. נחלקו התנאים במסכת שבת¹⁶ לגבי ברית מילה האם הטועה בדבר מצווה חייב או פטור, ולהלכה נפסק שהוא פטור. אין הכוונה שבמקרה שכזה אנו אומרים כאילו כלל לא נעשתה טעות, אלא שההסתכלות על כך שונה. לאור זאת אני מבין שכוונת הרב זצ”ל בדברים אלו היא שיש להבחין בין אדם שבחר ברע במכוון לבין אדם השואף להתעלות אלא שיצרו תקף אותו ולכן נכשל, ועל מצב זה ניתן לומר שהוא כ”טועה בדבר מצווה”.

אם כן, עבודה גדולה ניצבת לפנינו בימים הללו. אנו כבר מתקרבים יותר לראש השנה. גם בקהילות האשכנזים כבר מבקשים סליחות, ומורגש יותר הלחץ והכובד. ייתכן שאף לכך כבר התרגלנו וההתלהבות הראשונית שִׁכְּחָה במעט. על כל פנים אנו נתונים בימים האחרונים של השנה ולאחריהם יגיעו עשרת ימי התשובה. זהו זמן של חשבון נפש, של חשיבה על דרכנו בחיים. ייתכן שאף זה טמון בלשוננו של רש”י: **”אין לך מידה יפה מן הצניעות”** – העבודה של הימים הללו אינה נעשית בקול רעש גדול, אלא בשִׁבְתֵּי האדם בינו לבין עצמו ובשוקלו בפלס המאזניים את אורחותיו בין אדם לחברו, בין אדם למקום, בין אדם לתורה, בין אדם לחברה, בין אדם לכל מערכות החיים ובין אדם לקב”ה.

”וְהָיָה כִּנְגִן הַמִּנְגֵּן”

עסקנו לאחרונה בעימות התרבותי הקיים היום עם התרבות השלטת, שאף אנו מושפעים ממנה ומחברים

¹⁷ עיין יסוד ושורש העבודה, שער יא, פרק א: ”ובודאי מי שיעין בכתבי האר”י ז”ל בכוונת תפלת ראש השנה, תסמר שערות ראשו מגודל התיקונים בעולמות העליונים הקדושים בתפילות ההם”.

¹⁸ עיין ליקוטי מוהר”ן, תורה נד: ”נמצא ע”י שמנגן ביד על הכלי זמר, עי”ז מברר הרוח טובה מן הרוח רעה, שזהו בחי’ רוח נבואה כנ”ל. וכל זה הוא בחי’ הכנעת המדמה... והוא נכנע ונתבטל, ע”י השמחה הבאה ע”י המנגן ביד כנ”ל... וע”כ צריך שיהיה יודע נגן, וגם שיהי’ הכלי שמנגנין עליו שלם. כדי שיוכל לברר ולכוין הניגון בשלימות כראוי, שהוא בחי’ מה שמברר הרוח טובה, שהוא בחי’ שמחה, בחי’ רוח נבואה, מן העצבות רוח, שהוא רוח רעה כנ”ל. כי כשאין הכלי שלם, או שאינו יודע נגן, ואינו יודע לעלות ולירד בידו, לברר הרוח טובה מן הרוח רעה... שעיקר בחי’ הניגון, הוא ע”י בירור הרוח טובה מן הרוח רעה. וכשיצא כל הרוח בבת אחת, יוצא כמו שהוא מעורב טוב ורע, ואזי אין נבנה הניגון והשמחה, ואין נכנע המדמה”.

¹⁹ עיין ספר הכוזרי, מאמר ב, אותיות סד-סה: ”חכמת המוסיקא, חשוב באומה שהיא מכבדת הנגונים ומעמדת אותם על הגדולים שבעם, והם בני לוי, מתעסקים בנגונים בבית הנכבד בעתים הנכבדים, ולא הוצרכו להתעסק בצרכי הפרנסה במה שהיו לוקחים מהמעשרות ולא היה להם עסק זולתי המוסיקא... אמר הכוזרי: שמה בלי ספק נגמרה ושמה היתה מעוררת הנפשות, כאשר יאמר עליה, שהיא מעתקת את הנפש ממדה אל הפכה, ולא יתכן שתהיה היום בערך ממה שהיתה, מפני ששבה פחותה בהתעסקות בה השפחות והמכוערים מבני אדם, אך ירדה עם חשיבותה כאשר ירדתם אתם עם חשיבותכם”.

עיין עוד המספיק לעובדי השם (עמוד קסה במהדורת דור): ”אך הישמר לך פן תטעה לחשוב כי שמיעת שירים וקולות המעוררים את היצר הרע את הפעלת

¹⁵ עיין נפש החיים, פרקים, פרק ד: ”כי היצר מתהפך בתחבולותיו לכל אדם כפי ענינו ומדרגתו בתורה ועבודה, שאם הוא רואה שכפי גובה מדרגתו של האדם אם ישאוהו שיניח מקומו ומדרגתו לעשות בפועל איזה עון וחטא חמור או קל שלא יאבה לו הוא מתחפש להתדמות אל האדם כיצר טוב לסמות שכלו להטיל ארס ולהטעותו באותו האופן והמדרגה עצמה שהאדם דבוק בה שמראה לו בה איזה דרך הנראה להאדם בהשקפה ראשונה שהוא עצת יצרו הטוב להדריכו בדרך יותר גבוה כפי שמראה לו פנים וסימני טהרה, והאדם נופל ברשתו כמחר צפור אל פח בלי התבוננות רב ולא ידע כי בנפשו הוא ורגליו יורדות מות, ח”ו”.

¹⁶ דף קלז, עמוד א

גסים, מחוללים תמורות בנפש. לעומת זאת, אם שרים שירי נשמה הנובעים מעולמה של תורה, ושבים ושומעים אותם עד שמפנימים, הדבר בונה את את הקדושה הפנימית שבקרבתנו ומכין אותנו לעמוד לפני מלך מלכי המלכים.

”מִי יַעֲלֶה בְּהָר ה' וְיָמִי יָקוּם בְּמָקוֹם קָדְשׁ”²⁰ - המבחן היותר קשה הוא להישאר במקום אליו הגענו לאחר העלייה, בצורה יציבה וקבועה. אולם, מקובלנו כי ”הבא להיטהר מסייעין בידו”²¹ בעזרת ה'.

שהתרגלנו לכך מגיל צעיר, אולם על הרוצה לעלות בקודש לפתח חוש ביקורת ולבחון את עצמו ואת דרכיו, האם אכן ימשיך לשמוע שירים שכאלו ולצרוך תרבות זו.

נשוב לשאלה בה פתחנו. מדוע הלוחות הראשונים לא התקיימו? משום שהם ניתנו בחינם וללא עבודה. מאידך, מדוע הלוחות השניים כן התקיימו? ה”לקוט” מגלה לנו שבטרם הם ניתנו נערכו ארבעים ימים של עבודת נפש בחודש אלול הראשון בעולם. כאשר עובדים אכן נושאים פירות, אולם אם אין מעבדים את שדות הנפש ומותירים אותה להצמיח מאליהם הם עלולים להצמיח דברים שיש לנכשם. זהו כלל ברזל הנכון לגבי כל אחד ואיתנו מאיתנו. אין איש שנמלט מלהיכלל בו.

בשיחה הקודמת הדגשנו את השפעת הדעות שסביבנו על מבנה המשפחה בדורנו, על אף חשיבותו הרבה. כעת אנו מוסיפים שישנה גם השפעה תרבותית במישור השירה ותכני התרבות, שיש להישמר מהם מאוד. לעיתים טעות בכך תוכל להיחשב כטועה בדבר מצווה, ולרוב היא אינה כזאת.

”וְיָמִי יָקוּם בְּמָקוֹם קָדְשׁ”

בימים היקרים הללו, הימים האחרונים שלפני ראש השנה, שהם ימים של תיקון, עבודה עצמית וחשבון נפש, נקרא כל אחד מאיתנו לשבת בינו לבין עצמו ולהסיק מסקנות לגבי עצמו. קיבלנו מרביתנו שזהו לימוד המוסר האמיתי. לא מספיק לקרוא את המילים הכתובות בספר, אלא ”וכאשר תקום מן הספר תחפש באשר למדת אם יש בו דבר אשר תוכל לקיימו”, כפי שכתב הרמב”ן לבנו. יש לחשוב על האופן בו נוכל לאמץ ולממש את הערכים הגדולים הללו בחיי היום-יום, לאכילה בחדר אוכל, לתור לקבלת המנה העקרית, ליחס להורים, ליחס לחברים, ליחס לתפילה, ליחס לריבוננו של עולם, ליחס לעצמנו ולנפשנו.

בעולם המערבי שכולנו מחוברים אליו מצויים מכשולות לרוב, ועל כל אחד לסקל את דרכו ממכשולות אלו, משום שעליו לחוס על נפשו ולנסות להאירה בעדן של קדושה. כאשר נבחן את מעמקי נפשנו נבחין שהתכנים הפוגעניים שאינם נובעים ממקור קודש, אף אם הם אינם

²⁰ תהלים, פרק כד, פסוק ג
²¹ שבת, דף קד, עמוד א

חוש הראיה לכגון דא הוא דבר אנושי, אלא דומה הדבר להפעלת תכונה אצילה לצורך שפיל”.